

УДК 65.012.8

ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ**О. І. Маслак, Н. Є. Гришко**Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, 39600, м. Кременчук, Україна. E-mail: 2nata_grishko@mail.ru

Досліджуються основні підходи до оцінки економічної безпеки промислового підприємства, визначено залежність між показниками фінансово-господарської діяльності підприємств та станом їх економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, загрози, інтереси, виробничо-економічна система, прибуток, інвестиції, інновації, розвиток.**APPROACHES FOR RANK EVALUATION OF ECONOMIC SAFETY OF ENTERPRISES****O. Maslak, N. Grishko**Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskiy National University
vul. Pershotravneva 20, 39600 Kremenchuk, Ukraine. E-mail: 2nata_grishko@mail.ru

Basic approaches for estimation of economic safety of industrial enterprise are considered. Functional relationship between indicators of financial activity of enterprises and their economic safety is determined.

Key words: economic safety, threats, interests, industrial economic system, income, investments, innovations, development.**ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ****О. И. Маслак, Н. Е. Гришко**Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского
ул. Першотравневая, 20, 39600, г. Кременчук, Украина. E-mail: 2nata_grishko@mail.ru

Исследуются основные подходы к оценке экономической безопасности промышленного предприятия, определена зависимость между показателями финансово-хозяйственной деятельности предприятий и состоянием их экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, угрозы, интересы, производственно-экономическая система, прибыль, инвестиции, инновации, развитие.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. В країнах з перехідною економікою, у тому числі й в Україні, необхідність вивчення і розробки методів оцінки рівня економічної безпеки набуває особливого значення через зростання кількості збиткових підприємств, недостатність теоретико-методичного забезпечення процесів забезпечення економічної безпеки промислових підприємств, кількості кваліфікованих фахівців у сфері антикризового управління.

Слід враховувати той факт, що прийняттю рішень в системі управління економічною безпекою повинна передувати оцінка стану економічної безпеки промислового об'єкта та діагностика перспектив його розвитку, як її найважливіші компоненти.

Так розв'язання проблеми оцінки економічної безпеки підприємства знайшло своє відображення у численних працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Ряд авторів зосередили увагу на розробці методик визначення окремих функціональних складових економічної безпеки підприємств – фінансовій, техніко-технологічній, інформаційній та інших – І. Бланк, О. Гетьман, К. Горячева, Н. Краснокутська, С. Кавун, Ю. Кім, Н. Рудь, В. Орлова, А. Єрмошенко.

Поряд із цим привертають увагу спроби комплексно оцінити стан економічної безпеки промислового підприємства на базі сукупного критерію або методами порівняння фактичних показників діяльності підприємства із граничними – С. Ілляшенко, Г. Козаченко, Д. Ковальов, С. Капітула, Є. Олейников, С. Покропивний, Н. Подлужна, В. Пономарьов, Д. Пілова.

Водночас існують підходи, автори яких розглядають оцінку економічної безпеки через призму діагностика кризового стану та ймовірності банкрутства у рамках антикризового управління – В.

Василенко, В. Вінокуров, Л. Лігоненко, Е. Уткін. У рамках даного підходу стан економічної безпеки пропонується оцінювати за допомогою багатомірних статистичних моделей, які набули значного поширення у міжнародній практиці (Альтмана, Таффлера, Ліса, Спрінгейта). Це дійсно має підстави з огляду на те, що стан корпоративних ресурсів постійно змінюється, при цьому результатом дії внутрішніх та зовнішніх загроз діяльності може бути кризовий стан підприємства, який свідчить про недостатній рівень економічної безпеки суб'єкта господарювання. При цьому можливість застосування моделей прогнозування банкрутства у сучасній практиці при визначенні стану економічної безпеки промислового підприємства має обмеження, які обумовлені значною варіативністю результатів при розрахунках, проблемою відповідності бухгалтерського обліку і фінансової звітності міжнародній практиці, нестабільністю українського законодавства. Крім того, всі вони не мають самостійного значення для підсумкової ідентифікації ситуації прогнозування неспроможності та використовуються переважно у поєднанні із традиційними вітчизняними методиками коефіцієнтного фінансового аналізу, які у свою чергу потребують доповнення неформалізованими (якісними) методами економічного аналізу.

Таким чином, метою роботи є дослідження особливостей існуючих методів оцінки стану економічної безпеки промислового об'єкта.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Усі наявні підходи до побудови методик оцінки економічної безпеки підприємства можна розділити на три групи: прибічники першого підходу використовують технологію порівняння фактичних показ-

ників діяльності підприємства із граничними на базі поєднання авторських та загальновідомих класичних методик [1–4], другого – визначення стану економічної безпеки шляхом виокремлення та оцінки рівня безпеки за функціональними складовими [4–8], третього – формування комплексної оцінки на базі визначення сукупного критерію [9].

Так, у рамках першого підходу, В.П. Пономарьовим розроблена методика оцінки рівня економічної безпеки підприємства, відповідно до якої всі розрахунки проводяться в два етапи. Спочатку встановлюється, чи знаходиться підприємство в економічній безпеці, тобто чи спроможне підприємство забезпечити просте відтворення капіталу. З цією метою необхідно: визначити наявність у підприємства прибутку; провести додаткові розрахунки з метою визначення можливості простого відтворення капіталу підприємства в умовах високих темпів інфляції за рахунок амортизаційних відрахувань і тієї частини прибутку, що покриває нестачу амортизаційних відрахувань внаслідок впливу інфляції; зіставити розмір отриманого прибутку з мінімальним його розміром, що необхідний для простого відтворення капіталу, у результаті чого раніше зроблений висновок про економічну безпеку підприємства або підтверджується, або спростується. Після того, як встановлено, що підприємство знаходиться в економічній безпеці, необхідно оцінити її рівень. Формальний критерій оцінки рівня економічної безпеки підприємства виглядає як співвідношення бруто-інвестицій підприємства й інвестицій, необхідних для забезпечення його економічної безпеки [1].

На основі запропонованого алгоритму кожне підприємство, користуючись положеннями методики оцінки рівня економічної безпеки, може уточнити і скласти для умов своєї діяльності специфічні характеристики рівнів економічної безпеки, що позитивно характеризує її адаптивні якості при практичному застосуванні. Але при цьому дана методика оцінки відповідає повною мірою авторському розумінню сутності поняття «економічна безпека» підприємства, та не дозволяє визначити та оцінити її стан за окремими складовими. Крім того, досить складним, на наш погляд, є механізм виділення із бруто-інвестицій підприємства реального обсягу коштів, необхідних винятково для забезпечення економічної безпеки підприємства.

На думку Н.О. Підлужної, в системі показників, які характеризують економічну безпеку підприємства, головними є обсяг і якість прибутку, які характеризують результати від операційної, інвестиційної, фінансової і надзвичайної діяльності підприємства. Для визначення основних показників виробничо-комерційної діяльності підприємства, що формують чисельне значення прибутку, розроблено методику аналізу і попередження економічної небезпеки підприємства, яка базується на скороченні інформаційного простору моніторингу показників економічної безпеки підприємства до мінімуму на основі кластерного аналізу і виявленні найбільш значущих з використанням методу головних компонент. До інформаційної бази моніторингу показників економічної безпеки підприємств належить понад 65 показників виробничо-комерційної діяль-

ності. Результатом їх обробки є отримані регресійні моделі залежності чистого прибутку від показників виробничо-комерційної діяльності підприємств [2].

Дана методика дає можливість отримати достатньо повну інформацію про причинно-наслідкові зміни рівня чистого прибутку підприємства, але, при цьому, не дає можливості сформулювати зворотній зв'язок моделі з метою використання інформації про необхідний та достатній рівень показників для формування оптимального стану підприємства з позицій його економічної безпеки.

Д. П. Пілова пропонує здійснювати оцінку рівня економічної безпеки підприємства шляхом встановлення раціонального рівня чистого прибутку та зіставлення його з рівнем фактичного прибутку. При цьому раціональний прибуток передбачає такий його рівень, що відповідає витратам на обсяг випуску, який планується, з урахуванням податків та виручки від реалізації продукції підприємства за умови укріплення фондів нагромадження та споживання [3].

Згідно з цим підходом до вимірювання рівня економічної безпеки є можливим враховувати галузеві особливості функціонування та ступінь пристосування підприємств до них, а також порівнювати їх за станом безпеки з метою впровадження елементів успішних стратегій господарської діяльності.

Рівень економічної безпеки підприємства (*ЕБП*), який відображає його здатність досягати поставленої мети в умовах мікро- та макросередовища, що склалися в цей період, Д.П. Пілова пропонує визначати наступним чином:

$$ЕБП = 1 + \frac{ЧП_{\phi} - ЧП_{р}}{ЧП_{р}} ; \quad (1)$$

де $ЧП_{\phi}$, $З_{\phi}$ – фактичний рівень відповідно чистого прибутку та збитку підприємства за звітний період, грн.; $ЧП_{р}$ – раціональний рівень чистого прибутку, розрахований на звітний період згідно з природними, технічними, технологічними та організаційно-економічними умовами, що склалися, грн.; $З_{z}$ – рівень збитків, що є граничними для підприємства, грн. [3].

За даною методикою збитковість підприємства обумовлює від'ємне значення рівня економічної безпеки. Розрахунок за допомогою наведених формул дозволяє без трудомістких підрахунків отримати дані для оцінки існуючого рівня економічної безпеки підприємства, але, при цьому економічна безпека об'єкта, на наш погляд, отожднюється із загальною ефективністю діяльності. Таким чином, використання даних показників при проведенні комплексної оцінки стану економічної безпеки підприємства не надасть вичерпної інформації для прийняття управлінських рішень. Причиною цього є досить звужене сприйняття факторів впливу та ймовірних загроз.

Використання даного методу є обґрунтованим при проведенні лише експрес аналізів, проте на основі розрахованого показника не можливо провести детальне дослідження стану економічної безпеки підприємства, виявити фактори впливу для формування превентивних заходів системи реагування на негативні зміни його рівня.

О.В. Прокопшина пропонує виокремлювати економічну безпеку стану підприємства та економічну безпеку його діяльності. Автором встановлено, що економічну безпеку стану підприємства можливо кількісно оцінити на основі відхилення фактичних значень показників ефективності використання фінансових, матеріальних, трудових та інформаційних ресурсів (для обґрунтування інформаційної бази оцінювання використано кластерний аналіз) від оптимальних значень за ретроспективний період діяльності підприємства на основі задокументованих даних фінансового й управлінського обліку. Позитивний ефект застосування такого підходу досягається за рахунок точного відображення зміни параметрів керованої підсистеми внаслідок дії керівної підсистеми і факторів внутрішнього й зовнішнього середовища та використання задокументованої облікової інформації. Оцінювання економічної безпеки діяльності пропонується на основі моделей нечіткого логічного висновку, які враховують випереджувальні сигнали прояву загроз за обраними напрямками деталізації [1].

На перший погляд позитивний ефект використання такого підходу досягається за рахунок декількох чинників: по-перше, як правило, більш достовірною є кількісна оцінка окремої загрози, ніж сукупності економічних загроз; по-друге, отримана таким чином інформація піддається легкому як аналізу, шляхом розподілу на групи нижчих рівнів, так і синтезу шляхом узагальнення та підсумовування кількісних оцінок окремих загроз, отже, має більш високі якісні характеристики для використання з метою розробки управлінських рішень. Але підхід до оцінки рівня економічної безпеки, що відбиває принципи й умови програмно-цільового управління, при якому використовуються моделі нечіткого логічного висновку, відрізняється високим ступенем складності, що утрудняє його використання в практичній діяльності підприємства.

До майже класичних методів можна віднести визначення сукупного критерію економічної безпеки підприємства на основі узагальнення даних розрахунку часткових функціональних показників, рівень яких проектує оцінку величини втрат економічній безпеці та ефективності їх попередження, запропоноване у дослідженнях російських науковців. Розрахунок сукупного критерію економічної безпеки підприємства проводиться на основі формули [4]:

$$СКЕБ = \sum K_i \cdot d_i \quad (2)$$

де K_i – значення часткових функціональних критеріїв економічної безпеки підприємства; d_i – питома вага значущості функціональних складових економічної безпеки підприємства.

Основою даного метода є виділення різноспрямованих складових (фінансова, інтелектуальна та кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна, екологічна, силова), які у сукупності формують рівень економічної безпеки промислового об'єкта.

До недоліків даного методу, передусім, можна віднести суб'єктивізм аналітика при експертній оцінці значущості функціональних складових економічної безпеки підприємства та в процесі оцінки

збитків при визначенні часткових функціональних критеріїв. Крім того, аналітична оцінка базується на параметрах внутрішнього середовища підприємства в аспекті формування належного рівня економічної безпеки та не враховує у повній мірі вплив взаємозв'язків із зовнішнім середовищем, як того потребує системний підхід.

При цьому саме відсутність чітко визначених параметрів оцінки, на думку ряду вчених [5, с. 363] надає можливість настроювання даного гнучкого інструменту на специфіку конкретної організації та відноситься до переваг та пріоритетів даної методики. Практичне застосування даного методу розширене автором за рахунок доповнення його алгоритмом функціонального аналізу заходів для забезпечення необхідного рівня функціональних складових економічної безпеки підприємства.

На наш погляд, заповнення карти функціонального аналізу економічної безпеки підприємства на основі запропонованого алгоритму має не лише оціночні функції, а доцільно розглядати як інструмент механізму забезпечення та управління економічною безпекою промислового об'єкта.

О.Ф. Яременко пропонує алгоритм оцінки економічної безпеки машинобудівного підприємства у наступному вигляді: вибір (встановлення) показників економічної безпеки; нормування показників; експертна оцінка (ранжування) вагових коефіцієнтів одиничних показників; розрахунок одиничних зважених показників; експертна оцінка (ранжування) вагових коефіцієнтів групових індексів; розрахунок групового індексу; розрахунок інтегрального індексу економічної безпеки машинобудівного підприємства [6]. Автором з урахуванням даних, отриманих на основі експертного опитування, виділені інтегральні показники за наступними складовими: фінансова, кадрова, технологічна, ресурсна, правова, ринкова, інтерфейсна, екологічна, інформаційна, міжнародна та захисна.

Інтегральний показник економічної безпеки машинобудівного підприємства в цілому пропонується розраховувати за формулою [6]:

$$I_{заг} = \sum_j b_j I_j \quad (3)$$

де b_j – ваговий коефіцієнт складової економічної безпеки машинобудівного підприємства, який визначається експертним методом; I_j – узагальнений показник за структурним елементом складової економічної безпеки машинобудівного підприємства.

Таким чином, в основу наведеної методики також покладено принцип виокремлення функціональних складових економічної безпеки: фінансової, кадрової, технологічної, ресурсної, правової, ринкової, інтерфейсної, екологічної, інформаційної, міжнародної та захисної. Недоліком запропонованої методики є, безумовно, використання експертних оцінок при визначенні вагових коефіцієнтів та виникнення суб'єктивізму в оцінці.

Ілляшенко С.М. у своїх дослідженнях розробив комплексну систему оцінки рівня економічної безпеки підприємства, додаючи до класичних функціональних складових (фінансової, технологічної, кадрової, інтелектуальної, екологічної, правової, силової) оцінку стану за ринковою та інтерфейсною складовими [7]. До переваг запропонованої мето-

дики слід віднести, безумовно, достатньо повне охоплення складових, що визначають та обумовлюють загальний рівень економічної безпеки суб'єкта господарювання, при цьому перелік складових у повній мірі відповідає особливостям діяльності промислового підприємства. Водночас, реалізація даного підходу призвела до значної складності розрахунків, громіздкості та багатоетапності оціночних процедур.

На нашу думку, використання даного підходу є обґрунтованим при проведенні детального аналізу стану економічної безпеки підприємства, виявленні факторів впливу на її загальний рівень, більш чіткого управління останнім.

І.І. Нагорна, розглядаючи методи оцінки стійкості економічної безпеки підприємства, доповнює їх визначенням рівнів інноваційної та ретроспективної складових. Автор пропонує вимірювати складові економічної безпеки за шкалою порядку, яка застосовується для опису належності об'єкта до певного класу та встановлення пріоритетів і порівнянь. Будується ця шкала за таким правилом: усім об'єктам одного і того ж класу присвоюється одне і те ж число; також це виконується для об'єктів різних класів. Ця шкала широко використовується при експертному оцінюванні, яке здійснюється з метою упорядкування об'єктів [8].

Для визначення кожної складової запропоновано обирати ті показники, які найбільш відповідають характеристикам даної складової. Статистичним методом визначаються верхні та нижні границі показників кожної складової економічної безпеки.

Визначення рівня кадрової, інформаційної, екологічної складових побудовано на основі наведеної вище методики оцінки та аналізу економічної безпеки підприємства, запропонованої С.М. Ілляшенком, але при цьому підхід до формування показників оцінки інтелектуальної, техніко-технологічної та складових здається не достатньо коректним та має переважно статистичний характер. Наприклад, зважаючи на досить значний знос основних виробничих засобів підприємств машинобудування, необхідно, на думку здобувача, враховувати динаміку показників оновлення, фондівдачі, рівня зношеності виробничого устаткування при визначенні рівня безпеки за техніко-технологічною складовою. Розроблений автором підхід, з першого погляду, є достатньо простим у практичному застосуванні, але слід зауважити, що використання статистичних методів при визначенні границь показників не є достатньо обґрунтованим та при значній кількості неоднорідних показників вносить певний відсоток похибки в проведенні розрахунків.

Таким чином, концепція виділення функціональних складових при оцінці загального рівня економічної безпеки підприємства є досить поширеною. Автори, беручи за основу власне бачення складу функціональних складових та базовий метод, доповнюють його методиками визначення граничних значень, відбору та узагальнення показників згідно з напрямками досліджень.

У рамках дослідження організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємств стратегічного значення Л.М. Зима пропонує визначення інтегрального по-

казника - рівня економічної безпеки стратегічних об'єктів на основі незалежних показників економічної безпеки, що відбивають найбільш важливі аспекти функціонування виробничого підприємства: стан й ефективність використання основних фондів; стан й ефективність використання трудових ресурсів; економічну ефективність (прибутковість) функціонування підприємства; забезпеченість підприємства обіговими коштами та інші.

Визначення значень вагових коефіцієнтів відповідних локальних показників автор доповнює кількісною оцінкою ризику на основі коефіцієнтів варіації, визначених на підґрунті часткових показників виробничої, фінансової та інвестиційної безпеки.

Використання даного метода розрахунку сукупного критерію економічної безпеки дозволяє не тільки оцінити рівень економічної безпеки стратегічного об'єкта, але і визначити програму дій по оздоровленню підприємства - нормування коефіцієнтів дає можливість оптимізувати процес розподілу коштів (що надходять від держави у вигляді субсидій, дотацій) між окремими напрямками діяльності підприємства. Автором підкреслено виняткове значення інвестицій у системі забезпечення належного рівня економічної безпеки промислового підприємства та реалізовано даний підхід у методиці оцінки через виявлення еластичності показників економічної безпеки до відповідного фактора, а також чутливості (еластичності) факторів до інвестицій.

При цьому слід відзначити специфічність запропонованої методики, яка відображає особливість умов господарювання підприємств стратегічного значення та має обмеження щодо використання для інших підприємств. Це у першу чергу стосується доступності державних субсидій, дотацій при залученні зовнішніх джерел фінансування діяльності та розвитку підприємства.

Шемаєва Л.Г. пропонує здійснювати комплексну оцінку економічної безпеки підприємства за показниками, які систематизовано за групами: 1)показники, що характеризують економічну незалежність підприємства; 2)показники, що характеризують економічну ефективність функціонування підприємства; 3)показники, що характеризують стан взаємовідносин підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища [9].

Дана методика оцінки у повній мірі відповідає авторському трактуванню категорії економічна безпека та методам її забезпечення, у якому наголос зроблено на ситуаційно-суб'єктний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємств у стратегічній взаємодії із зовнішнім середовищем, що відрізняється розглядом процесу взаємодії суб'єктів у межах стратегічної ситуації з урахуванням їхніх економічних інтересів та суб'єктивних уявлень, що є підставою для здійснення підприємством управління розвитком цієї ситуації в стратегічно бажаному для підприємства напрямку.

Таким чином, до «сильних» сторін даної концепції слід віднести активну позицію підприємства щодо формування належного рівня його економічної безпеки у рамках рефлексивного управління розвитком ситуації при взаємодії підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища на основі врахування

об'єктивних параметрів ситуації та суб'єктивних оцінок щодо стану та динаміки її розвитку.

ВИСНОВКИ. Розглянувши існуючі підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємств, можна зробити висновок, що більшість науковців, спираючись на підхід виокремлення функціональних складових економічної безпеки, формують власну методику оцінки її рівня через визначення рівня безпеки за певною складовою із подальшим агрегуванням даних у узагальнюючій оцінці.

Отже, автори, беручи за основу власне бачення складу функціональних складових та базовий метод, доповнюють його методиками визначення граничних значень, відбору та узагальнення показників згідно з напрямками досліджень з таких позицій: розширення переліку функціональних складових, які підлягають оцінці при визначенні загального рівня економічної безпеки; використання у процесі зведення (агрегування), методики, яка ґрунтується на теорії адитивної цінності; вимірювання складових економічної безпеки за шкалою порядку; визначення загального рівня економічної безпеки із застосуванням мультиплікативного підходу як модифікованої зваженої середньгеометричної величини; використання коефіцієнта невизначеності та показника ступеня складності отримання інформації; врахування ризику щодо забезпечення необхідного (доцільного) рівня відповідних часткових показників економічної безпеки певної групи.

При цьому обраний напрям досліджень співпадає з факторами, що приймаються науковцями, як впливові на хід проведення аналізу, в яких урахуються певні особливості галузі та проаналізованих підприємств. В процесі формування методики визначення загального рівня економічної безпеки підприємства авторами були введені до наукового обігу додаткові оціночні показники: еластичність певного показника економічної безпеки до відповідного фактора; якість прибутку підприємства; раціональний рівень чистого прибутку; еластичність певного фактора економічної безпеки до інвестицій; гранична віддача факторів, що визначають рівень економічної безпеки; система показників, яка використовується для обґрунтування управлінського рішення щодо виходу підприємства на нові зарубіжні ринки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прокопішина О.В. Управління економічною безпекою зовнішньоекономічної діяльності підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04/ О.В. Прокопішина. – Харківський національний економічний ун-т. – Харків, 2009. – 20 с.
2. Подлужна Н.О. Організація управління економічною безпекою підприємства Дис. канд. екон. наук: 08.06.01 – Економіка, організація і управління підприємствами/ Н.О. Подлужна/ Рада інституту економіки промисловості НАН України. – Донецьк, 2003. – 19 с.
3. Пілова Д.П. Формування та оцінка економічної безпеки гірничо-збагачувальних підприємств: автореф. дис. канд. екон. наук: спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами/ Криворізький технічний університет. – Кривий ріг, 2007. – 16 с.
4. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
5. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. – К.: В-во КВІЦ, 1999. – 462 с.
6. Яременко О.Ф. Механізм управління економічною безпекою машинобудівного підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: спеціальність 08.00.04 / О. Ф. Яременко. – Хмельницький, 2009. – 20 с.
7. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3(21). – С. 11–20.
8. Нагорна І.І. Оцінка стійкої економічної безпеки промислового підприємства// Економічний простір. – 2008. – № 19. – С. 243–255.
9. Шемаєва Л.Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища: автореф. дис. ... д-ра. екон. наук /Л.Г. Шемаєва. – Ун-т економіки та права «КРОК». – К., 2010. – 39 с.

REFERENCES

1. Prokopishyna O. Department of Economic Security International Business: abstract. dis ... Candidate. Econ. Sciences: 08.00.04 / O. Prokopishyna. – Kharkiv National Economic University Press. – Kharkiv, 2009. – 20 p. [in Ukrainian].
2. Podluzhna N. The organization of economic security Dis. Candidate. Econ. Sciences: 08.06.01 – Economy, Organization and Management // Council of the Institute of Industrial Economics, National Academy of Sciences of Ukraine. – Donetsk, 2003. – 19 p. [in Ukrainian].
3. Pilova D. Formation and evaluation of economic security mining companies: abstract. dis. Candidate. Econ. Science: Speciality 08.00.04 – economy and business management/ D. Pilova / Rih Technical University. – Krivoy Rog, 2007. – 16 p. [in Ukrainian].
4. Foundations of Economic Security. (State, region, company, person) / edited by E. Oleynikov. – M.: JSC "Business School" Intel-Synthesis ", 1997. – 288 p. [in Russian].
5. Muntian V. Economic Security of Ukraine. – K.: In-in KVITS, 1999. – 462 p. [in Ukrainian].
6. Yaremenko A. mechanism of economic security engineering enterprise: abstract. dis ... candidate. Econ. Science: specialty 08.00.04/ A. Yaremenko. – Khmelnytsky, 2009. – 20 p. [in Ukrainian].
7. Pyashenko S. components of economic security companies and their approaches to the evaluation // Problems of Aktualni ekonomiki. – 2003. – № 3 (21). – P. 11–20 [in Russian].
8. Nagorna I. Evaluation of sustainable economic security of the industrial enterprise /Economic prostir.- 2008. – № 19. – P. 243–255 [in Ukrainian].
9. Shemayeva L.G. Economic security companies in strategic interaction with the subjects of the environment: abstract. dis. ... Dr.. Econ. Science/ L. Shemayeva. – University of Economics and Law "STEP". – K., 2010. – 39 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 14.12.2011.

Рекомендовано до друку д.е.н., проф. Хоменком М.М.